

Eslem Altıntaş¹, Büşra Yılmaz², İlkay Güngör Satılmış³

DOI: 10.17942/sted.1620042

Geliş/Received: 14.01.2025

Kabul/Accepted: 11.09.2025

Özet

Amaç: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) önerilerine göre, bebeklerin optimal büyümeleri için ilk altı ay yalnızca anne sütü ile beslenmeleri ve emzirmenin en az iki yıl sürdürülmesi gerekmektedir. Bu sistemik derleme, emzirmeyi bırakma nedenlerini bireysel, bebeğe ait, psikososyal ve çevresel faktörler çerçevesinde inceleyen çalışmaların derlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: 2018-2023 yılları arasında yayımlanmış, emzirmeyi bırakma nedenlerini araştıran, Türkçe ve İngilizce dilindeki nitel ve nicel araştırmalar dahil edilmiştir. Derlemeye alınan 22 çalışmada toplam 9.758 anne ve 6.170 bebek yer almıştır.

Bulgular: Emzirmeyi bırakma nedenleri dört faktör altında incelenmiştir: bireysel (süt yetersizliği, meme sorunları, mama kullanımı), bebeğe ait (yetersiz kilo alımı, memeyi reddetme), psikososyal (stres, önceki olumsuz deneyimler, düşük özgüven) ve çevresel (işyerinde uygun emzirme koşullarının eksikliği, sosyal destek yetersizliği, mitler).

Sonuç: En yaygın nedenler bireysel ve çevresel faktörlerdir. Bu faktörlerin önlenmesi veya azaltılması, kadın sağlığını iyileştirmek için önemlidir. Sağlık profesyonellerinin emzirmeyi teşvik eden politikalar geliştirmesi kritik rol oynamaktadır.

Anahtar Sözcükler: emzirme; süttten kesme; risk faktörleri

Summary

Objective: According to the World Health Organization (WHO) recommendations, infants should be exclusively breastfed for the first six months to ensure optimal growth, and breastfeeding should continue for at least two years. This systematic review aims to compile and evaluate studies investigating breastfeeding cessation within four domains: individual, infant-related, psychosocial, and environmental factors.

Methods: Qualitative and quantitative studies published between 2018 and 2023 in Turkish and English, which examined the reasons for breastfeeding cessation were included. A total of 22 studies with 9,758 mothers and 6,170 infants were reviewed.

Results: The reasons for breastfeeding cessation were categorized into four factors: individual (insufficient milk supply, nipple problems, formula use), infant-related (insufficient weight gain, breast refusal), psychosocial (stress, previous negative experiences, low self-confidence), and environmental (lack of appropriate breastfeeding conditions at the workplace, inadequate social support, myths).

Conclusion: The most common reasons for breastfeeding cessation are individual and environmental factors. Preventing or reducing these factors is important for improving maternal health. Healthcare professionals play a critical role in developing policies that promote breastfeeding.

Keywords: breast feeding; weaning; risk factors

Bu çalışma 1-3 Mayıs 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen "III. Uluslararası, IV. Ulusal Kadın Sağlığı Hemşireliği" kongresinde İstanbul'da sözel bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0001-8015-586X)

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0001-6937-5351)

³ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0002-9446-6148)

Giriş

Amerikan Pediatri Akademisi, emzirmenin sağlık ve psikososyal faydalarına ilişkin önemli kanıtlar nedeniyle bebek beslenmesinde yaklaşık altı ay boyunca sadece anne sütünü önermektedir (1). Bu öneri, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Amerikan Kadın Doğum Uzmanları ve Jinekologlar Koleji (American College of Obstetricians and Gynecologists - ACOG) tarafından belirlenen yönergelerle de tutarlılık göstermektedir (2,3). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), bebekler için en uygun beslenme yöntemi olarak emzirmeyi önermekte ve bebeklerin doğumdan sonra bir saat içinde emzirmeye başlanmasını, ek gıda alırken ise iki yaşına kadar emzirmeyi teşvik etmektedir (4). Meek ve Noble'in (2022) çalışmasında, ilk altı ay yalnızca anne sütü ile beslenmenin alt solunum yolu enfeksiyonları, şiddetli diyare, orta kulak iltihabı ve obezite oranlarında azalma ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (1).

Birçok sağlık kuruluşunun emzirmeyle ilgili önerilere rağmen kadınlar emzirmeye başladıktan sonra bu davranıştan vazgeçebilmekte veya doğum öncesinde emzirmeye yönelik fikirlerini değiştirebilmektedir (4). Dünya genelinde emzirmenin yaygınlaşması, beş yaşından küçük çocuklarda yılda 820.000 ölümün önlenmesini sağlamaktadır (5). UNICEF'in 2019 yılı raporuna göre bebeklerin %44'ü doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirmeye başlanmakta ve altı aylıktan küçük bebeklerin %42'si sadece anne sütü almaktadır (6). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2018 verilerine göre bebeklerin yalnızca %40,7'si yaşamlarının ilk 0-5 ayında sadece anne sütü almaktadır. İlk üç ay yalnızca anne sütü ile beslenme oranı %52,4 olup, iki yaşına kadar emzirme yaygınlığı ise %84,1'dir (7). Son yirmi yılda bebek beslenme uygulamalarındaki gelişmelere rağmen etkili emzirme oranları küresel hedeflerin altında kalmaktadır (8).

Emzirme, biyolojik, psikososyal, demografik ve sosyal faktörler arasındaki karmaşık etkileşimlerden etkilenmektedir. Emzirme tercihleri ve süresini belirleyen temel etkenler arasında, annenin emzirme niyeti, kendine olan güven düzeyi ve sosyal destek yer almaktadır (4). Antenatal dönemde belirlenen emzirme niyeti, özellikle altı aydan sonraki emzirme

davranışlarını güçlü bir şekilde öngörmektedir. Ancak, stres ve psikolojik sağlık sorunları, doğum öncesi emzirme niyetini olumsuz yönde etkileyebilecek faktörlerdir (4). Doğum sonrası dönemde ise, annelerin emzirmeyi sonlandırma nedenleri arasında anne sütünün yetersiz olduğu düşüncesi, ek gıdalara erken başlanması, mama kullanımının tercih edilmesi, süt yetersizliği konusunda kaygılar, annenin iş hayatına geri dönmesi ve hastanelerde emzirmeyi teşvik politikalarının eksiklikleri yer almaktadır (9-13). Ayrıca ilaç ve madde kullanımı, annenin meme kanseri gibi hastalıkları ve bebeğini yeterince emzirdiğini düşünmesi gibi nedenler de emzirmeyi bırakma nedenleri arasında sayılmaktadır (14). Çalışmalarda, doğum öncesi bebek besleme kararlarını etkileyen faktörlere daha fazla odaklanılsa da kadınların hem doğum öncesi hem de doğum sonrası dönemdeki kararlarını etkileyen faktörler hakkında daha az bilgi bulunmaktadır (4,10).

Literatüre bakıldığında emzirmenin bırakılma nedenlerini değerlendiren sınırlı sayıda sistematik derleme olduğu görülmektedir (15,16). Sağlık profesyonellerinin annelere emzirme ve emzirmenin sürdürülmesini etkileyebilecek faktörler hakkında güncel literatür doğrultusunda danışmanlık vermesi ve bu konuda yapılacak daha fazla çalışmanın literatüre katkı sağlanması önem taşımaktadır. Bu sistematik derleme, emzirmeyi bırakma nedenlerini inceleyen güncel çalışmaları değerlendirerek, literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Gereç ve Yöntem

Bu sistematik derleme, annelerin emzirmeyi bırakmalarına ilişkin nedenleri bireysel, bebeğe ait, psikososyal ve çevresel olmak üzere dört ana tema altında raporlayan çalışmaların bulgularını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Sorusu

Araştırma sorusu oluştururken, bu sistematik derleme tanımlayıcı araştırmaları içerdiği için, girişim odaklı PICOS (P= patient/hasta, I= intervetion/müdahale, C= comparator/ karşılaştırma, O= outcome/sonuç) sistemi yerine Cooke ve ark. (2012) tarafından niteliksel ve karma yöntemli tanımlayıcı veriler içeren çalışmalar için önerilen SPIDER tekniği temel alınmıştır. SPIDER soru sorma formatında

örneklem (S: sample), ilgilenilen olgu (PI: phenomenon of interest), tasarım (D: design), değerlendirme (E: evaluation) ve araştırma türü (R: research type) yer almaktadır (17,18). Bu sistematik derleme ile cevap aranan araştırma sorusu; Annelerin (S) emzirmeyi sonlandırma nedenlerini (PI) değerlendiren araştırmalarda (D) tanımlanan (R) görüşler ve deneyimler ile ilgili faktörler (E) nelerdir?

Araştırmada Kullanılan Veri Tabanları

Araştırmanın literatür taraması 2018-Ağustos 2023 yıllarındaki çalışmalarını içeren "Medline, Scopus, Science-Direct ve Web of Science" veri tabanlarında yapılmıştır. Aramada hem serbest metin anahtar kelimeler hem de veri tabanı konu başlıkları kullanılmıştır. MeSH ve konu başlığı sistemlerinden seçilen başlıklar şunlardır: Breast Feeding, Weaning, Milk, Human, Breast Feeding, Exclusive. Serbest metin anahtar kelimeler: "stop breastfeeding", "cessation breastfeeding", "exclusive breastfeeding" şeklindedir. Aramalar "AND" ve "OR" bağlaçları ile kombinasyonlar halinde yürütülmüştür.

Sistematik Derlemeye Dahil Edilme Kriterleri

Emzirmeyi bırakma nedenlerini inceleyen; nitel veya nicel araştırma türünde, yayın dili Türkçe ya da İngilizce olan, tam metnine ulaşılabilen ve güncel literatürün yoğunlaştığı 2018-2023 yılları arasında yayınlanmış makaleler bu derlemeye dahil edilmiştir.

Dışlama Kriterleri

Bu sistematik derlemede, bilimsel araştırma niteliği taşımayan yayın türleri (örneğin derleme, editöryal yazı, vaka sunumu, konferans özeti gibi), tam metnine ulaşamayan çalışmalar; emzirmeyi bırakma nedenlerini içermeyen araştırmalar; uygun popülasyon veya çalışma tasarımına sahip olmayan; dil kriterine (Türkçe/İngilizce) uymayan ve genellenebilirliği olmayan çalışmalar değerlendirme dışında tutulmuştur.

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Derleme konusu ile ilgili 2018-2023 yılları arasında yayınlanmış araştırmalar Ağustos 2023 tarihinde "Weaning", "Stop breastfeeding", "Cessation breastfeeding", "Breast milk", "Exclusive breastfeeding" anahtar sözcükleri kullanılarak tarandı. Anahtar kelimeler, konuyla ilgili tüm çalışmalara ulaşmayı hedefleyecek şekilde seçildi ve aramalar "and/ve" ile "or/

veya" bağlaçlarının kombinasyonlarıyla gerçekleştirildi. Tarama sonucunda ulaşılan kayıtlar, Rayyan online (<https://www.rayyan.ai/>) platformuna aktarıldı ve tarama süreci bu platform üzerinden yönetildi. Toplam 6.892 kayıttan yinelenen 1.238 kayıt çıkarıldıktan sonra 5.654 kayıt başlık ve özetlerine göre ön değerlendirmeye alındı. Bu aşamada konu dışı olan, uygun popülasyon veya çalışma tasarımına sahip olmayan, emzirmeyi bırakma nedenlerini içermeyen ya da uygun olmayan dilde yazılmış toplam 5.620 çalışma dışlandı. Kalan 34 tam metin makale ayrıntılı olarak incelendi ve bu aşamada gözden kaçmış tekrar kayıtlar (n=1) ile çalışma tasarımı veya konusu açısından uygun olmayan 11 çalışma daha çıkarıldı. Sonuçta sistematik incelemeye 22 çalışma dahil edildi (Şekil 1).

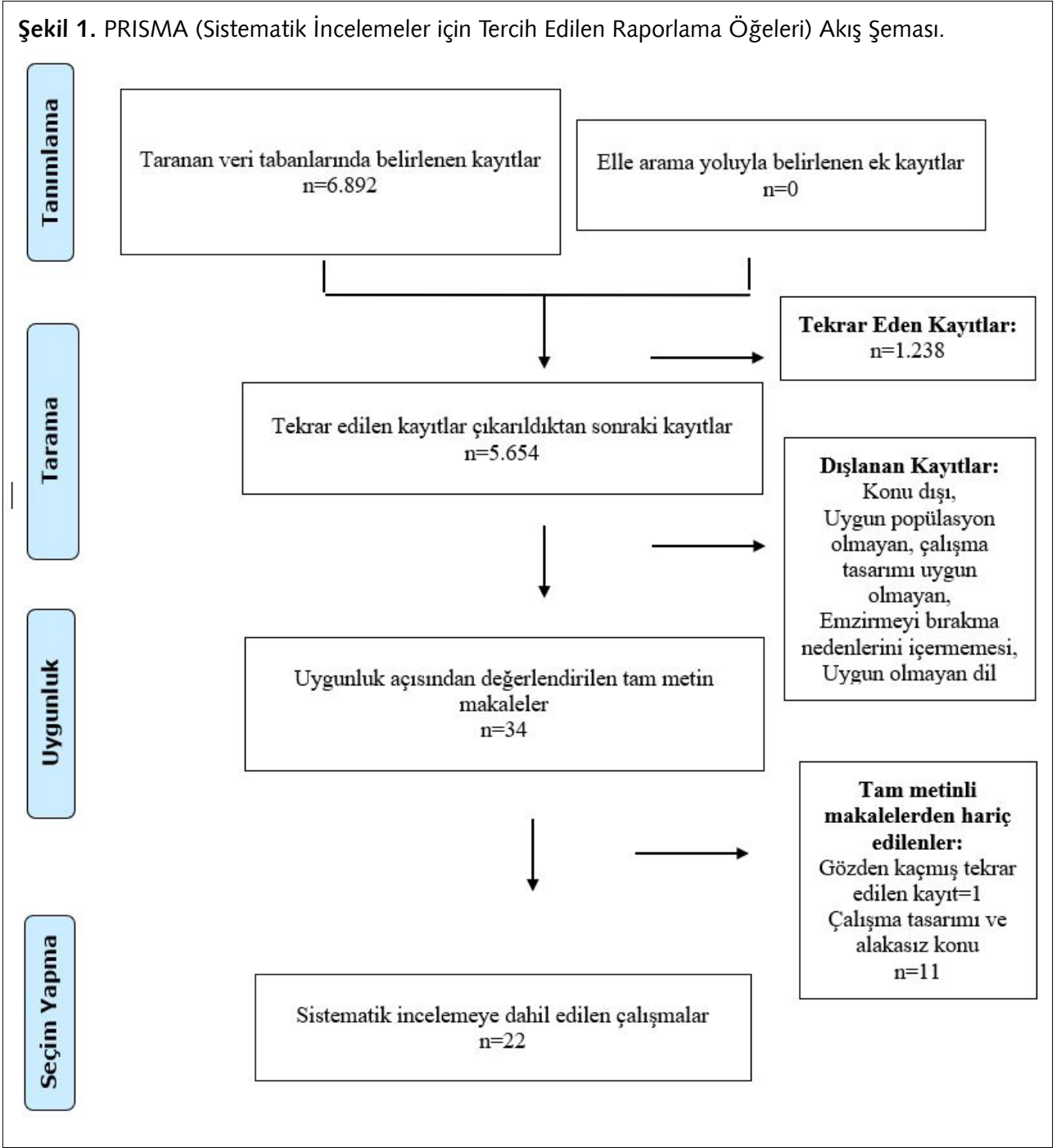
Verilerin Değerlendirilmesi

Her bir veri tabanı üzerinden ilgili konu başlıkları ve anahtar terimler kullanılarak sistematik bir arama stratejisi formüle edildi. Sistematik derlemeye alınan çalışmalar inceleme için özel olarak tasarlanmış bir veri özetleme formu kullanılarak bağımsız iki araştırmacı tarafından dahil edilme kriterlerine göre uygunluk açısından tarandı. Tablo 1'de çalışmaların yazarı/yazarları, başlığı, yılı, yapıldığı ülke, araştırma tipi, örneklem ve temel bulguları yer almaktadır. İki araştırmacı, çalışmalardan çıkarılan nedenleri tematik içerik analiziyle kodlamış; kodlar karşılaştırılarak mutabakatla bireysel, bebeğe ait, psikososyal ve çevresel dört ana tema altında birleştirilmiştir; görüş ayrılıklarında üçüncü araştırmacıdan danışmanlık alınmıştır.

Metodolojik kalitenin değerlendirilmesi

Çalışmaların metodolojik kalitesini değerlendirmek için, Joanna Briggs Institute (JBI) tarafından önerilen kritik değerlendirme aracı kullanılmıştır (37). İki bağımsız araştırmacı tarafından (EA, BA) sorulara «evet, hayır, belirsiz, uygulanamaz» seçenekleriyle yanıt verilmiştir. "Evet", kriterin çalışmada yer aldığını ve doğru şekilde uygulandığını belirtirken, "Hayır" kriterin çalışmada yer almadığını veya uygun şekilde uygulanmadığını göstermektedir. "Belirsiz" seçeneği, kriterin açıkça belirtilmediği veya yeterli bilgi olmadığı durumlarda kullanılmıştır. "Uyulanamaz" ise, söz konusu kriterin ilgili çalışmaya uygun olmadığı

Şekil 1. PRISMA (Sistematiik İncelemeler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) Akış Şeması.



durumlar için geçerlidir; örneğin, çalışmada kriterin uygulanması mantıklı veya mümkün olmadığında bu seçenek tercih edilmiştir. Çalışmaların bu kontrol listesine göre toplam puanın yüksek olması metodolojik kalitesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Herhangi bir farklılık olması halinde araştırmacılar tarafından fikir birliğine varmak için bu farklılıklar üzerinde tartışma gerçekleştirilmiştir. Dahil edilen her bir araştırma için yapılan değerlendirme sonuçlarına "kalite puanı" verilmiştir. Kalite puanları tipine

göre tanımlayıcı kesitsel çalışmaların metodolojik değerlendirmesinde kalite puanı en çok sekiz en az dört aralığında ve yoğunlukla ortalama yedi; tanımlayıcı kohort çalışmaların metodolojik değerlendirilmesinde en çok sekiz en az yedi; tanımlayıcı nitel çalışmaların metodolojik değerlendirilmesinde kalite puanı en çok sekiz ve en az yedi bulunmuştur. Çalışma bulguları annelerin emzirmeyi bırakmasındaki bireysel, psikososyal, bebeğe ait ve çevresel faktörlere ilişkin başlıklarda ele alınmıştır.

Tablo 1. Çalışma Özelliklerine İlişkin Bulgular					
Yazar	Yıl	Ülke	Araştırma tipi	Örneklem	Bulgular
Chhetri ve ark. (19)	2018	Hindistan	Toplum temelli kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacı tarafından geliştirilen yapılandırılmış anket	Herhangi bir iş yerinde çalışan altı aylıktan küçük bir bebeğe sahip emziren 137 anne	Çalışan emziren annelerin karşılaştığı en büyük zorluklar, iş baskısı (%59,1), işyerinde emzirmek için uygun ortam olmaması (%54,0) ve emzirmeye elverişli olmayan iş yerinde yoğun program (%19,7) nedeniyle bebeğini evde anne/kayınvalidesi ile bırakmak olduğu bulunmuştur. Diğer zorluklar arasında işyerinde elbisenin kirlenmesi, bebeğin bakıcıya bırakılması, bebeğin işyerine getirilmek zorunda kalınması ve süt dolgunluğunun rahatsızlığa neden olması şeklinde ifadeler bulunmaktadır.
Yourkavitch ve ark. (20)	2018	ABD	Kohort çalışması Veri toplama aracı: Bebek Besleme Uygulamaları Anketi II (Infant Feeding Practices Survey IFPS II)	Üçüncü trimesterde 35 hafta ve üzeri gebelik süresine sahip 3.033 kadından oluşmaktadır. Kadınlar, doğum sonrası emzirme ve bakım uygulamaları hakkında izlenmiştir.	Araştırmaya göre, çalışma ortamı yalnızca anne sütüyle emzirmenin bırakılmasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkili olduğu belirlenmiştir. Sadece anne sütü alan bebekler arasında, çalışmayanların neredeyse yarısı (%48) ilk yıl içinde işe dönmeyi düşünmediği bulunmuştur.
Beyene ve ark. (21)	2019	Etiyopya	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından hazırlanan anket ile yüz yüze toplanmıştır.	6-12 aylık bebeği olan 484 anne	Çalışmaya göre eğitim düzeyi yüksek partneri olan, antenatal ziyarette emzirme konusunda danışmanlık alan, sağlık kuruluşunda doğum yapan, emzirmeye ilk saat içinde başlayan ve ilk altı ay anne sütünün öneminin algılanmasının altı aydan önce emzirmeyi bırakma riskini azalttığı belirlenmiştir.

Cortés-Rúa ve Díaz-Grávalo (9)	2019	İspanya	Nitel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bireysel yarı yapılandırılmış görüşme formu	18-40 yaş aralığında olan, 2014 yılında doğum yapmış, emzirmek istemesine rağmen 4 aydan önce farklı nedenlerden dolayı emzirmeyi bırakmış 15 kadın.	Çalışmaya göre fiziksel acı ve bebeklerini besleme konusunda kendilerine olan güvensizliğin emzirmeyi bırakmadaki önemli nedenlerden olduğu belirtilmiştir.
McCoy ve Heggie (22)	2020	ABD	Gözlemsel karşılaştırmalı çalışma Veri toplama aracı: Kadın, Bebek ve Çocuklar (WIC) sistemden kendilerine göre soru oluşturup verileri doğum belgesi kayıtlarıyla karşılaştırmıştır.	Minnesota Özel Tamamlayıcı Beslenme Programına kayıtlı 5.130 bebek	Bebeklerin hastanede formül mama ile beslenmesi erken süttten kesme ile ilişkili bulunmuştur. Çalışmaya göre iki yılda sadece anne sütüyle beslenen bebeklere göre hastanede formül mama ile beslenen bebekler 2,5-6,0 kat daha fazla anne sütünü bırakma açısından yüksek risk altında olduğu belirlenmiştir.
Tracz ve Gajewska (10)	2020	Polonya	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Bilgisayar destekli Web görüşmesi (CAWI) kullanılarak, bireysel elektronik formu dolduran katılımcılardan bilgi alınarak gerçekleştirildi.	18-50 yaş arasında emziren veya halen emzirmekte olan 6-18 aylık bebeği olan 1.027 anne	Emzirmeyi bırakmanın en sık nedeninin, annelerin yetersiz süt üretimi konusundaki endişeleri olduğu belirlenmiştir (%41).
Ericson ve Palmér (23)	2020	İsveç	Karma yöntem çalışması. İsveç'teki altı yenidoğan ünitesinden taburcu olduktan sonra yürütülen randomize kontrollü bir çalışma sırasında, erken doğmuş bebeklerin (gebelik yaşı <37 hafta) emziren anneleri, doğumdan sonraki ilk 12 ay içinde emzirmenin bırakılmasına ilişkin veriler sağlanmıştır ve bu çalışmanın sonuçları farklı bir yerde sunulmuştur. Daha sonra uygun anneler taburculuktan yaklaşık bir hafta önce çalışmaya katılmaya davet edilmiştir. Veri toplama aracı: Annelere araştırmacılar tarafından oluşturulan anket gönderilmiştir. Niteliksel ve niceliksel veriler eş zamanlı toplanmıştır.	Taburculuk sırasında emziren ve yenidoğan ünitesinde en az 48 saat hastanede yatan preterm bebeği olan 270 anne. Yenidoğan ünitesinden taburcu olduktan 8 hafta sonra ve bebeklerinin doğumundan 6 ve 12 ay sonra annelere anketler gönderilmiştir.	Nitel analizde, emzirmenin sona ermesiyle ilgili belirlenen dört ana tema: "Anne ve bebek için refahı yeniden kazanma isteği", "Annelerin bebeklerin emzirmeyi aktif olarak bıraktıklarını yorumlaması", "Annenin vücudu ve/veya bebeklerin verdiği sinyaller" ve "Annenin kendi iradesi ve algılanan dış engeller" dir. İsteddiği süre boyunca emziren anneler ile istediği süre boyunca emzirmeyen anneler arasında taburculuktan sonraki 8 haftada tamamen emzirme açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. İsteddiği süre boyunca emziren anneler, istediği süre boyunca emzirmeyen annelere kıyasla ortalama on hafta daha uzun süre emzirmişlerdir.

Al-Shahwan ve ark. (24)	2020	Birleşik Arap Emirlikleri	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından oluşturulan anket.	Emziren 820 anne	Annelerin %29,0'ı emzirmeyi sebebe dayalı olarak bıraktığı belirlenmiştir. Başlıca nedenler arasında %25,8'i süt üretiminin az olması, %19,2'si ağrı, tıkanıklık ve apse, %17,5'i ise yeniden gebe kalıp emzirmenin erken kesilmesi olarak belirtilmiştir.
Kebede ve ark. (25)	2020	Etiyopya	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket ile yüz-yüze görüşme yoluyla toplanmıştır.	Tam zamanlı çalışan ve 6-24 aylık bebekleri olan 313 kadın	Doğum izninin kısa olması, esnek çalışma süresinin olmaması, anne sütünün sağlanmaması, laktasyona ara verilmemesi ve iş yerinin çocuğundan uzak olması, anne sütüyle beslemenin erken kesilmesiyle ilişkili faktörler arasında yer almıştır.
Adalili ve Mahalli (26)	2021	Suudi Arabistan	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket. Yüz-yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır.	0-6 aylık bebeği olan ve bebeklerini emziren 93 anne	Sadece anne sütüyle emzirmenin 6 aydan önce kesilmesi; genç yaş, emzirmeye bağlı rahatsızlık/ yorgunluk, ağrılı memeler veya meme ucu sorunları ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, annenin yetersiz süte sahip olduğunu düşünmesi, etkili emzirme becerilerinin eksikliği, annenin isteksizliği ve bebek kaynaklı faktörlerle de emzirmenin kesilmesi ilişkilendirilmiştir.
Ávila-Ortiz ve ark.(27)	2020	Meksika	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Emzirme Bilgi Anketi ve sadece emzirmenin erken bırakılmasıyla ilişkili faktörleri araştıran bir anket kullanılmıştır. Yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır.	6-24 aylık bebeği olan 218 emziren anne	Çalışmanın bulgularına göre gelir düzeyi yüksek, ilk altı ayda biberon kullanan ve emzirme konusunda bilgi düzeyi yetersiz olan annelerin emzirmeyi erken bıraktıkları belirlenmiştir. 6 aydan önce emzirmeyi bırakmanın en önemli nedenleri arasında annenin yeterli süt üretmediğini düşünmesi (%42,9), ilaç kullanımı (%17,7) ve annenin çalışmasının (%16,2) yer aldığı bulunmuştur.
Raihan ve ark. (28)	2020	Bangladeş	Kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda geliştirilen anket yardımıyla yüz-yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.	0-6 aylık 1.040 bebek	Çalışmaya göre, doğum sonrası ilk üç günde uygulanan beslenme biçimi, emzirmenin erken kesilmesiyle anlamlı bir ilişki göstermektedir. Dörtten az prenatal bakım ziyareti, çocuğun yaşının ilerlemesi ve aile üye sayısının artması, emzirmenin erken sonlanması ile ilişkilidir.

Rahat ve ark. (29)	2020	Pakistan	Tanımlayıcı kesitsel çalışma Veri toplama aracı: SF-36 QOL araştırmacılar tarafından araştırma gereksinimlerine göre yenilenerek kullanılmıştır. Bu değiştirilmiş SF-36 anketi, katılımcıların fiziksel, duygusal, meme ve genel sağlığına ilişkin 20 soru içermektedir.	200 multipar anne (dört grup yapılmıştır; 3-6 ay, 7-12 ay, 13-18 ay ve 19-24 ay emzirmekte olan)	alışmaya göre 200 annenin emzirmeyi bırakma nedenleri arasında sırasıyla yetersiz süt üretimi, annenin işinin niteliği, kasıtlı durdurma, emzirmeyle ilgili zorluklar, gebelik, çalışma ortamının konforsuzluğu, prematüre bebeği olması ve memede enfeksiyon yer almaktadır.
Al-Katufi ve ark. (30)	2020	Suudi Arabistan	Kesitsel alışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından oluşturulan anket	Aile Sağlığı Merkezinde alışan 18-50 yaş aralığındaki 280 anne	Araştırmada, annelerin %69,5'i işe erken dönüşün emzirmenin devam etmesini engelleyen en yaygın sorun olduğunu ve %66'sı destekleyici olmayan bir çalışma ortamının emzirmeyi sürdürmelerini engellediğini belirtmişlerdir.
Hashim ve ark. (31)	2020	Malezya	Kesitsel alışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen yüz-yüze görüşme yoluyla toplanan anket	6-24 aylık bebeği olan 295 anne	çalışmaya göre formül mama kullanımı, sezaryen doğum ve yetersiz süt üretimi olduğunun düşünülmesinin emzirmenin sürdürülmesini etkileyen faktörler olduğu belirlenmiştir.
Barnes ve ark. (11)	2021	Avustralya	Kesitsel keşifsel anket tasarımı Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen ebeler tarafından telefonla aranarak toplanan anket	Bebeğini sadece formül mama ile besleyen 102 anne	çalışmada annelerin formül mama ile beslemelerini etkileyen temalardan en çok "önceki emzirme zorlukları", "kolaylık ve başa çıkma", "konfor, seçim ve güven" ve "tıbbi sorunlar, ilaçlar ve diğer mad."nin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Emzirmenin bırakılmasını etkileyen faktörlerle ilgili olarak; önceki emzirme zorlukları, sosyal ve toplumsal etkiler, tıbbi sorunlar ilaçlar veya diğer maddeler, formül mama ile beslemenin hastanede desteklenmesi gibi ifadeler yer almaktadır.
Holanda ve ark. (32)	2022	Brezilya	Analitik kesitsel alışma Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket ile yüz yüze toplanmıştır.	İki yaşın altında çocuğu olan 47 anne	Araştırmaya göre erken süttten kesme ile ilişkili faktörler arasında temel sağlık birimine ikamet mesafesinin 500 metreden daha fazla olması, emzik ve biberon kullanımının yer aldığı belirlenmiştir. Birden fazla çocuğunun olması ve antenatal dönemde eğitim gruplarına katılmamanın annelerin 27 kat daha fazla emzirmeyi bırakmasına neden olabileceği belirtilmiştir.

DiTomasso ve ark. (33)	2022	ABD	<p>Prospektif kesitsel çalışma</p> <p>Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından oluşturulan demografik özellikler için tanıtıcı bilgi formu ve Emzirme Deneyim Ölçeği.</p>	<p>Son 12 ay içinde sağlıklı bir bebek (tek veya çoğul) doğurmuş ve bu bebeği herhangi bir süre emzirmiş web tabanlı anne destek grubundaki 287 anne</p>	<p>Artmış endişe ve doğumdan sonraki 1 hafta içinde formül mama kullanımının emzirmenin erken kesilmesi ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Emzirmeyi bırakmanın yaygın nedenleri arasında anneler; yetersiz süt üretimi ile ilgili endişe duyma (%45), meme sorunları (%29) ve işe dönüş (%23) ile ilgili sorunları belirtmiştir.</p>
Yahşi ve Şaylı (13)	2022	Türkiye	<p>Tanımlayıcı çalışma</p> <p>Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket ile yüz yüze görüşme yöntemi</p>	<p>24-60 aylık bebekleri olan 349 anne</p>	<p>Çalışmada düşük doğum ağırlığı, altı ay ve daha az emzirilmiş kardeşin bulunması, annelerin eğitim düzeyinin yüksek olması, annenin gebelikte sigara içmesi, ek gıdaya erken başlanması, mama kullanımı ve mamalara erken başlanması, emzik kullanımı emzirmeyi olumsuz etkileyen faktörler olduğu belirlenmiştir.</p>
Vázquez-Osorio ve ark. (34)	2022	Meksika	<p>Kesitsel çalışma</p> <p>Veri toplama aracı: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket ile toplanmıştır. Kadınlar telefonla ve/veya ev ziyaretleriyle çalışmaya katılmaya davet edilmiştir.</p>	<p>4-6 aylık bebeği olan 143 anne</p>	<p>Çalışmada yalnızca anne sütüyle emzirmenin bırakılmasını etkileyen faktörler arasında; annenin hiç emzirmemiş olması ve önceki çocuklarını emzirmeyi 1 aydan önce bırakmış olmasının yer aldığı belirlenmiştir. Bununla beraber, meme veya meme ucu ağrısı yaşama, yenidoğanlarına kendi sütü dışında sıvı gıdalar verme ve hastanede kaldıkları süre boyunca meme ucu veya emzik kullanma davranışları gibi durumlar gözlemlenmiştir.</p>
Conceição ve ark. (35)	2023	Brezilya	<p>Geriye dönük kohort tipinde nicel çalışma</p> <p>Veri toplama aracı: Veri toplama formu olarak özel Emzirme Teşvik Programı anne-bebek kayıt formları kullanılmıştır. Bu formlardaki verilerin analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Formlar ilk randevuda doldurulmuş; daha sonra bebek, altı aylık olana kadar rutin randevular için aylık olarak izlenmiştir. İlk ve sonraki randevularda emzirme gözlemi ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.</p>	<p>Maranhao Federal Üniversite Hastanesinin anne ve çocuk ünitesinin anne sütü bankasına başvuran 1.276 anne</p>	<p>Çalışmaya göre emzirmenin erken kesilme sıklığının; daha önce emzirme deneyimi bulunan annelerde ve ev hanımı olan annelerde daha yüksek olduğu görülmüştür.</p>

Temesgen ve ark. (36)	2023	Etiyopya	Tanımlayıcı kesitsel çalışma Veri toplama aracı: Nicel veriler araştırmacı tarafından uygulanan, önceden test edilmiş ve yapılandırılmış bir anket kullanılarak toplanmıştır.	2-3 yaş aralığında çocuğu olan 369 anne	Babanın düşük eğitim düzeyinde olması, annenin çiftçilikle uğraşması, doğum aralığının 2 yıldan az ve annelerin doğum öncesi bakım ziyareti sayısının yetersiz olması emzirmeyi bırakma nedenleri arasında belirtilmiştir.
-----------------------	------	----------	--	---	--

Tablo 2. Annelerin Emzirmeyi Bırakmasını Etkileyen Faktörler ve Alt Maddeleri		
Etkileyen Faktörler ve Alt Maddeleri		Çalışma Sayısı
Bireysel Faktörler	Obstetrik ve doğuma ilişkin özellikleri	7
	Anne sütü yetersizliği	6
	Meme sorunları	8
	Biberon/formül mama kullanımı	6
	Annenin düzenli süt sağması/sağmaması	1
	Bilgi düzeyi	2
	Emzirmek istememesi	7
Psikososyal Faktörler	Stres/anksiyete	2
	Geçmiş olumsuz deneyimler	4
	Kendine güven	3
Bebeğe Ait Faktörler	Bebeğin kilosu	2
	Bebeğin cinsiyeti	1
	Bebeğin yaşı	4
	İkiz olması	1
	Bebeğin mizacı	1
	Bebeğe ait sağlık sorunları	1
Çevresel Faktörler	Sosyal destek	2
	Mit ve düşünceler	3
	Annenin çalışmaya geri dönmesi ve çalışma koşulları	11
	Formül mamanın desteklenmesi	6
	Çocuk sayısının fazla olması	2
	Sağlık merkezinin uzak olması	1

*Bir çalışmada bir faktöre dair birden fazla faktör belirtildiğinden sayıların toplamı dahil edilen çalışma sayısını göstermemektedir.

Bulgular

Çalışma Özellikleri

Bu sistematik inceleme çalışmasında, 2018-2023 yılları arasında yayınlanan ve taramalar sonucu dahil etme kriterlerine uyan 22 makaleye ulaşılmıştır. Tablo 1'de çalışmaların türü örneklem özellikleri, bulguları ve sonuçları özetlenmiştir. Konu ile ilgili yayınlanmış makaleler bir tanımlayıcı, iki tanımlayıcı kesitsel, on kesitsel, bir toplum temelli kesitsel, bir analitik kesitsel,

bir prospektif kesitsel, bir kesitsel keşifsel anket tasarımı, bir kohort, bir geriye dönük kohort tipinde nicel çalışma, bir nitel, bir gözlemsel karşılaştırmalı, bir hem nitel hem nicel karma yöntem çalışması tipindedir. Araştırmalardan ikisi Brezilya, üçü ABD, üçü Etiyopya, ikisi Meksika, ikisi Suudi Arabistan, biri Türkiye, biri Hindistan, biri İspanya, biri Polonya, biri İsveç, biri Birleşik Arap Emirlikleri, biri Bangladeş, biri Pakistan, biri Malezya, biri Avustralya'da yapılmıştır.

Örneklem sayısı en az 15 en çok 5.130 arasında değişmektedir. İnceleme kapsamına alınan 22 çalışmada toplam 9.758 anne ve 6.170 bebek yer almıştır.

Bireysel Nedenlere İlişkin Bulgular

Emzirmeyi bırakmaya ilişkin anneye bağlı faktörler, annenin sosyodemografik özellikleri, obstetrik öyküsü ve doğum şekli gibi unsurları kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, emzirme uygulamalarını annenin tutumları, inançları ve sosyokültürel ile ekonomik koşulları gibi çeşitli faktörler de etkileyebilmektedir (34). Dahil edilen çalışmalardan 15'i bireysel faktörlere ilişkindir. Bireysel nedenler arasında annenin süt yetersizliği algısı, meme sorunları, biberon kullanım tercihleri, emzirmeyi bırakma kararı ve zaman yetersizliği gibi faktörler yer almaktadır. Ayrıca, annenin ve partnerinin eğitim düzeyi de emzirmenin erken kesilmesine etki eden önemli unsurlar arasında gösterilmektedir (12,13,21,36). Chhetri ve ark. çalışmasında annenin ve eşinin eğitim düzeyinin yanı sıra eşin mesleği gibi faktörlerin yalnızca anne sütü ile beslenme uygulamaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki gösterdiği belirtilmiştir (19).

Bireysel faktörlere ilişkin çalışmalarda, özellikle meme sorunları, emzirmenin erken kesilmesiyle en sık ilişkilendirilen bulgular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Adalili ve Mahalli'nin çalışması, ağırlı meme veya meme uçlarının doğumdan sonraki iki ile altı aylık dönemde emzirmenin bırakılmasında önemli bir risk faktörü olduğunu ortaya koymaktadır (26). Ericson ve Palmér'in (2020) çalışmasında, anneler emzirmeyi bırakmalarının başlıca nedeni olarak acıyı belirtmişlerdir. Bu bulguya paralel olarak, emzirmeyi bırakmış annelerin yaygın nedenleri arasında bebeğin yeterli süt alamama endişesi de öne çıkmaktadır (23). Çalışmalara göre emzirmeyi bırakmış olan annelerin emzirmeyi bırakmanın yaygın nedenleri arasında bebeğinin yeterli süt alamama endişesi yaygın görülen alt faktörlerdendir (13,33). DiTomasso ve ark. (2022) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise, emzirmeyi bırakmanın başlıca nedenleri arasında %45 yetersiz süt üretimi ile ilgili endişeler ve %29 meme sorunları yer almaktadır (33). Tracz ve ark. (2020) ise süt eksikliği bildiren kadınlar arasında, çoğunluğun emzirmeyi sonlandırdığını ve doğumdan sonraki altı ay içinde %85'ten

fazlasının yalnızca anne sütü ile beslemeyi bıraktığını ortaya koymuştur (10). Benzer şekilde, Ericson ve Palmér (2020), annelerin düşük süt miktarına sahip olduklarını düşünmelerinin, sütün kaybolduğunu ya da emzirme sırasında bebeğin doymaması veya kilo almaması gibi endişelerin emzirmeyi bırakma nedenleri arasında sıklıkla yer aldığını bildirmiştir (23).

Biberon ve formül mama kullanımı emzirmenin kesilmesinin önündeki büyük nedenlerden biridir (11,26,28,31,33). Yahşi ve Şaylı'nın çalışmasında, mama kullanımının %54,2 olduğu belirlenmiş ve b"u durumun, toplam anne sütü verme süresinin azaldığı durumlarla ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir (13). Barnes ve ark. bazı kadınların, emzirmenin kişisel rahatlık seviyelerine uymadığını veya yeterince mahremiyet sağlamadığını belirten ifadelerle yer vermiştir: "Halka açık yerlerde biberonla besleme yapmayı tercih ederim" ve "Sadece emzirmekle rahat değilim, göğüslerimi kimin gördüğüyle ilgili endişeliyim" (11).

Annelerin obstetrik ve doğum ile ilgili özelliklerinin emzirmeyi etkileyebileceği bilinmektedir. Temesgen ve ark. çalışmasında, iki yıldan az doğum aralığına sahip olan anneler, iki yıldan fazla doğum aralığına sahip olanlara göre emzirmeyi erken kesme olasılığı bakımından 2,07 kat daha fazla olduğu belirlenmiştir (36). Bununla birlikte annenin yeniden gebe olması (%10,1) da annelerin emzirmeyi bırakma nedenlerinden biri olarak ortaya konulmuştur (13). Ayrıca antenatal ziyaretlere katılmamanın, emzirmeye ilk bir saatten daha geç başlanması gibi durumların, annenin emzirmeyi bırakmasına yol açan faktörler arasında olduğu ifade edilmiştir (21,22). Temesgen ve ark. çalışmasında antenatal bakım sıklığı ile emzirmenin erken kesilmesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (36). Bu bulgular, annelerin obstetrik ve doğum özellikleriyle ilgili faktörlerin, emzirme süresi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Emzirme, anne ve bebek arasında zaman ayrılması gereken özel bir andır. Bazı çalışmalara göre anneler emzirmeyi bir neden olmaksızın kendi tercihi olarak bırakmaktadır (26,29). Bu bağlamda, emzirmeyi bırakma kararının, emzirme ile geçirilen zaman hakkında endişe duyma, kişisel kararlar ve ilaç kullanımı gibi

çeşitli faktörlerle ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (24,13,33). Rahat ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada, annelerin yaşam kalitesinin emzirmenin bırakılmasından önemli ölçüde etkilendiği belirlenmiştir (29). Bununla birlikte, estetik nedenler memede oluşabilecek şekil değişiklikleri vb. (%0,3), annenin sigara alkol vb. madde kullanması (%0,3) gibi sebepler de emzirmeyi sonlandırma kararında etkili faktörler olarak öne çıkmaktadır (13). Barnes ve ark. çalışmasında bir kadın şu şekilde açıklamıştır: "Sadece emzirmek istemedim... Bunu yapan kadınlara çok saygı duyuyorum, ama kendimi bir inek gibi hissedirdim!... Ve bebeğim sağlıklıydı, bu yüzden anne sütüne ihtiyaç duymuyordu. Eğer bebek hasta olsaydı ve gerçekten bundan fayda sağlayacaksa yapardım" (11). Bu ifadeler, emzirmeyi bırakma kararının sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve estetik düzeyde de şekillendiğini göstermektedir.

Psikososyal Nedenlere İlişkin Bulgular

Stres, anksiyete ve geçmişteki olumsuz deneyimler, annelerin psikososyal durumunu etkileyebilir ve bu durum emzirmenin kesilmesiyle ilişkilendirilebilir (9,11). Annenin kendine duyduğu güven emzirmeyi sürdürmesi için kritik bir faktördür. Yapılan çalışmalarda, yedi çalışmanın psikososyal nedenlere odaklandığı görülmüştür.

Emzirmeyi bırakmış annelerin yaygın nedenleri arasında, gergin ve bunalmış hissetme, bebek ağırlığı ile ilgili stres, depresif hissetme ve emzirme ile ilgili stres gibi psikolojik etmenler öne çıkmaktadır (33). Cortés-Rúa ve Díaz-Grávalos (2019) tarafından yapılan nitel bir çalışmada, bir anne şu şekilde duygularını ifade etmiştir: "Korkunç... İlk başta her şey çok iyi gitti, ancak sonra ağlamaya başladım ve oğlanı memeden ayırmak zorunda kaldım, kanıyordum ve imkansızdı, sonunda ona biberon vermek veya sütü göğüs pompası ile sağlamak zorunda kaldım." (9). Ayrıca, Barnes ve ark. çalışmasında, bazı kadınlar emzirmeyi sürdürmenin kendilerine güven düzeylerini zorladığını belirtmişlerdir: "Bu gebelikte emzirmeyi düşündüm ama kendime güvenim yoktu." (11). Sağlık profesyonellerinden emzirme konusunda baskıcı ve katı tutumu da anneleri olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Özellikle kaygı seviyesi yüksek ve yeni bir deneyimle karşılaşan anneler için bu

tutum, anneleri bu konuda yetersiz ve kötü hissetmelerine yol açabilmektedir (9). Ericson ve Palmér'in çalışmasında ise birçok anne, kendi mental sağlıklarını ve ilaç kullanımını emzirmeyi bırakma nedeni olarak açıklamıştır (23).

Annelerin önceki emzirme deneyimlerinin, mevcut emzirmelerini büyük ölçüde etkilediği bilinmektedir. Önceki emzirme alışkanlıkları ve olumsuz deneyimler, emzirmeyi bırakma kararını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Anneler, bebeklerinin kilosuyla ilgili gerçek ya da potansiyel sorunlar üzerine duydukları endişe, belirsizlik veya kaygı nedeniyle emzirmeyi bırakma kararı alabilmektedirler (33). Barnes ve ark. (2021) çalışmasında, annelerin formül mama kullanmalarını etkileyen başlıca tema, "önceki emzirme zorlukları" olarak öne çıkmaktadır (11). Vázquez-Osorio ve ark. (2022) ise anne sütüyle emzirmeyi erken bırakan annelerin, önceki çocuklarını ya hiç emzirmediklerini ya da emzirmeyi bir aydan önce sonlandırdıklarını belirtmişlerdir (34). Ayrıca, nitel bir çalışmada ise bir katılımcı "Psikolojik olarak, bebeğe biberonla besleme yaptıktan sonra daha rahat hissettim, çünkü onun daha az ağladığını ve daha memnun olduğunu fark ettim, bu nedenle emzirmeyi sonlandırdım" şeklinde ifade etmiştir (9).

Bebeğe Ait Nedenlere İlişkin Bulgular

İkiz bebekler, bebeğin mizacı ya da emzirme tekniğinin doğru uygulanmaması gibi durumlar, bebeğin emmeye isteksiz hale gelmesine yol açarak emzirmenin bebeğe bağlı nedenleri arasında yer almaktadır. Dahil edilen çalışmalarda, bu tür bebeğe ait nedenlerle ilgili altı farklı araştırma bulunmaktadır.

Bir nitel çalışmada bebeğin mizacı "Sonra gerçekten yemek yemeye çok istekliydi, bu yüzden ağzını açtı ve başını bir yandan diğer yana hareket ettirdi ve hiçbir şekilde tutunamadı" şeklinde ifade edilmiştir (27). Benzer şekilde başka bir çalışmada, emzirmeyi kesme nedenleri arasında bebeğin memeyi almaması % 19,2 oranında bildirilmiştir (13). Nitel bir çalışmada ise "Başta bebeğim meme emme ve nefes alma konusunda bilgi sahibi değildi. Bu nedenle meme ucu üzerinde zayıf emme nedeniyle çatlaklara neden oldu" şeklinde bulgular elde edilmiştir (9). Ayrıca Yahşi ve Şaylı (2022) tarafından bildirilen bir diğer bulguya

göre, bebeğin yeterli kilo alamaması (% 14,5) da emzirmeyi sonlandırma sebeplerinden biri olarak kaydedilmiştir (13).

Derlemeye dahil edilen çalışmalarda, bebeğin cinsiyetinin ve doğan bebek sayısının da emzirmenin bırakılmasında etkili olduğu görülmüştür. Chhetri ve ark. (2018) çalışmasında, kız bebeklerin (%24,2) erkek bebeklere kıyasla yalnızca anne sütü alımını daha fazla gerçekleştirdiği tespit edilmiştir (19). Ericson ve Palmér (2020) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise, ikiz bebeklere sahip annelerin, tek bebeklere sahip annelere göre bebeklerini istedikleri süre boyunca daha az emzirebildikleri belirtilmiştir (23).

Çevresel Nedenlere İlişkin Bulgular

Anneler, özellikle en yakın aile üyelerinden ve çevrelerinden önemli ölçüde etkilenmektedir (11). Bu tema; sosyal destek, iş ve çalışma koşulları, emzirme için uygun ortam ve sağlık profesyonellerinin tutumu gibi faktörlerle şekillenmektedir (11,20,30). Derlemeye dahil edilen çalışmalar arasında 13'ünün çevresel nedenlerle ilgili olduğu belirlenmiştir.

En sık belirtilen neden, annenin işe geri dönmesi ve işyerindeki olumsuz koşullardır. Annenin mesleki durumu ile emzirmenin erken kesilmesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (24,27,36). Kısa doğum izni, esnek çalışma saatlerinin olmaması, emzirme molasının bulunmaması ve iş yerinin çocuktan uzak olması gibi etkenler bu kararı artırmaktadır (13,25,36). İşyerinde ara verme imkânı olan annelerin yalnızca anne sütüyle besleme oranları daha yüksektir (19).

Sosyal desteğin yetersizliği ve çevreden gelen olumsuz yorumlar, emzirmeyi bırakma kararını önemli ölçüde etki etmektedir. "Sütünüz iyi değil" veya "bebeği beslemiyor" gibi ifadeler, annelerin güvenini azaltmaktadır (9). Bazı kadınlar, ailelerinden öğrendikleri geleneksel bebek besleme alışkanlıklarının etkisinde kaldığını belirtmiştir (11,27). Sağlık profesyonellerinin biberon/mama kullanımını teşvik etmesi veya annenin yetersiz olduğu yönünde yorum yapması da bu sürece olumsuz etkilemektedir. Farklı sağlık profesyonellerinden çelişkili öneriler almak annelerde güvensizlik yaratabilmektedir (9,24).

Çevresel faktörlerden bir diğeri de kadının ilgilenmekte olduğu çocuk sayısıdır. Birçok kadın, emzirmeyi bırakıp biberonla beslemeyi, genellikle yenidoğan bebeğin bakımını diğer çocuklarla dengeleme ihtiyacıyla ilişkilendirmektedir. Bir katılımcı, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "Evde zaten bir yaşında bir çocuğum var ve yalnızım. Geçmişte emzirme zaman alıcıydı. Bu şekilde her iki çocuğu da yönetmek daha hızlı ve kolay" (11). Ayrıca, çevresel faktörlerden biri de formül mamaların kullanımının desteklenmesidir. Hem hastane ortamında bu tür mamaların teşvik edilmesi hem de çevredeki kişiler tarafından önerilmesi, emzirmenin bırakılmasına neden olabilmektedir (11, 22). Al-Shahwan ve ark. tarafından belirlenen diğer bir faktör, yapay süt reklamlarının (% 1,4) da emzirmenin kesilmesinde etkili olduğudur (24). Barnes ve ark. çalışmasında ise emzirmeyi bırakmayı etkileyen faktörler arasında, kadınların hastanede özel formül besleme deneyimi, formül beslemenin hastanede desteklenmesi, hastane ortamında kolaylık, emzirmeme ile ilgili damgalama yer almaktadır (11). Ayrıca bazı sağlık profesyonellerinin emzirmeyi bırakmayı tavsiye etmesi, bazılarının ise devam etmelerini önermesi, annelerde şüphe ve güvensizlik yaratabilmekte ve bu fikir ayrılıkları kararlarını değiştirmelerine neden olabilmektedir (9,24).

Tartışma

Literatürde çalışmaların çoğunluğunda bireysel faktörlerle ilgili olarak meme sorunları, annenin sütünün yetersiz olduğu endişesi etkisiz emzirmenin ön planda olduğu görülmektedir (11,12,33,36). Emzirme sırasında oluşan çatlaklar veya mastit gibi komplikasyonlar da emzirmeyi engellemekte ve uygun şekilde tedavi edilmezse sona ermesine yol açabilmektedir (9). Çalışmalara göre anneler emzirmeyi bırakma deneyimlerini «kurudu», «yeterli değil», «tükendi», «hiç (süt) almadı», «hiçbir şey yok» veya «hiçbir şey gelmiyor» gibi ifadelerle anlatmaktadır (30). Meme sorunları yaşayan bireyler süt sağma veya mama kullanımına yönelebilmektedirler. Yapılan bir çalışmaya göre annenin sütünü sağması tam emzirmeyi etkilemektedir (13). Yourkavitch ve ark. çalışmasına göre düzenli süt sağımı yapan kadınlar sağmayanlara göre daha düşük tam emzirme gerçekleştirdiği görülmüştür (20).

Emzirmenin anneler için doğal ve destek gerekmeyen bir uygulama olduğuyla ilgili yanlış bir inanç vardır. Ancak derlemeye dahil edilen çalışmalarda da görüldüğü üzere annenin bireysel faktörler nedeniyle farklı güçlüklerle karşılaşabilmektedir (19,27). Buna yönelik desteklenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Emzirmeyi sonlandırmaya etki edebilecek başka çok önemli bir faktör de bilgi eksikliğidir (9). Chhetri ve ark. yaptığı çalışmada, annelerin büyük bir çoğunluğunun (%81) sadece anne sütü ile beslenmenin ne anlama geldiğini anladığını ve bu annelerin %46'sının DSÖ yönergelerine göre tam olarak anne sütü ile beslenme süresini bilme konusunda yetkin olduğunu göstermiştir (19). Ávila-Ortiz ve ark. çalışmasında annenin bilgi düzeyinin emzirmeyi bırakmasını etkileyen faktörlerden olduğu gösterilmiştir (27). Elde edilen bulgular, 0-6 aylık bebeklerin yalnızca anne sütü ile beslenmesini destekleme konusunda, meme ve meme ucu sorunlarına yönelik koruyucu, erken teşhis ve tedavi stratejilerini içeren araştırmaların gerçekleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Emzirmenin bırakılmasını etkileyen bireysel faktörlerden bir diğeri, doğum şekli, doğum aralığı ve doğum yerinin de dahil olduğu obstetrik özelliklerdir (38,39). Temesgen ve ark. (2023) yaptıkları çalışmada, annelerin %29'unun erken doğumun, emzirmeyi sonlandırma nedenlerinden biri olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, antenatal bakım ziyaretlerinin sayısının emzirmenin devamı üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır; bir antenatal ziyaret yapan annelerin, dört ve üzeri ziyaret yapan annelere kıyasla emzirmenin erken kesilme olasılığı 9,27 kat daha fazla bulunmuştur (36). Bunun yanı sıra, sezaryen doğum yapan kadınların emzirmeyi bırakma olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (27). Tüm bu sonuçlar doğrultusunda sağlık profesyonelleri tarafından bireyin obstetrik özellikleri özenle değerlendirilmeli ve olası risklere karşı önlem alınmalıdır. Bu sistematik derlemede, iki araştırmada bazı annelerin tekrar gebe kalmaları nedeniyle emzirmeyi bıraktıkları tespit edilmiştir (22,29). Bu bulgu, doğum sonrası aile planlaması danışmanlığının anne sütü ile beslenmeyi devam ettirme konusundaki kritik rolünü vurgulayarak önemli bir katkı sağlamaktadır.

Çalışmalarda yer alan anneler emzirmenin bırakılma nedenleri arasında bebeğe ait faktörleri de belirtmişlerdir (19,23,26). Ericson ve Palmér (2020) çalışmasında, emzirmeyi bırakmanın sadece bir zorunluluk değil, aynı zamanda annenin ve bebeğinin sağlık durumunu iyileştirmek amacıyla yapılan bir eylem olduğu ifade edilmiştir. Çalışmalarda annelerin genellikle bebeğin prematüre olmasından kaynaklanan sağlık sorunları nedeniyle emzirmeyi sonlandırmayı tercih ettiklerini ve bu kararın, sağlık profesyonelleri tarafından verilen tavsiyelere ve bireysel sağlık durumlarına dayalı olarak alındığını bildirilmiştir. Çalışma, annelerin sağlıklı bir emzirme deneyimi için çeşitli dışsal ve içsel faktörleri göz önünde bulundurduklarını göstermektedir (23). Aldalili ve Mahalli'nin çalışmasına göre, bebek merkezli faktörler doğumdan sonraki 6. ayda yalnızca anne sütü ile beslemenin bırakılmasıyla ilişkilendirilen risk faktörleridir (26). Bu sonuçlar annelerin yalnızca anne sütü ile emzirmede bebeğine ait özellikler ve bebeğinin sağlık durumunun önemini göstermesi açısından kıymetlidir. Buna ek olarak sağlık durumu nedeniyle emzirilemeyen bebeklere özel, anne sütü ile beslenme yöntemlerinin geliştirilmesi ve ebeveynlerin bu konuda desteklenmeleri gerektiğini göstermektedir.

Dahil edilen çalışmaların büyük çoğunluğunda çevresel faktörlerin oldukça etkili olduğu görülmüştür (11,31,32,35). Bununla beraber annelerin sosyal destek eksikliği emzirmeyi bırakmaya neden olduğu görülmektedir (27,40). Miller ve ark. (2022) çalışmasına göre annelere sosyal destek sağlanması anne sütüyle etkili emzirmeyi arttırdığı vurgulanmıştır (8). Wilson (2020) araştırmasında ise sosyal medya aracılığıyla destek gruplarının kullanımının kadınlara emzirme için sosyal destek sağlayarak; kadınların özgüvenini, bilgi düzeyini ve tutumlarını artırarak, dolayısıyla etkili emzirmenin altı aya kadar devam etme potansiyelini artırabilecek araçlar olabileceği ortaya konmuştur (41). Bu sonuçlar emzirmenin bırakılmasının annenin sosyal destek sistem durumunun önemini göstermesi bakımından önemlidir.

Annelerin emzirmeyi bırakmasını etkileyen en önemli faktörlerden biri çalışma durumu ve

çalışma koşulları yer almaktaydı. Emzirme huzur ve anne-bebek için özel zaman gerektiren bir durumdur. Al-Katufi ve ark.'nın çalışmasında Aile Sağlığı Merkezi alanındaki çalışma ortamlarının emzirmeye veya anne sütünü sağmaya uygun ortamlar içermediği; yanıtların %77,5'i çalışma saatleri içinde sütün depolanacağı bir tesisin bulunmadığı ifade edilmiştir (30). Rahat ve ark. çalışmasında annenin iş ortamında emzirme açısından konforsuz bir ortam olması emzirmeyi bırakma nedenleri arasında belirtilmiştir (29). Jiravisitkul ve ark. (2022) araştırmasında işe döndükten sonra çalışan anneleri emzirmelerini sürdürmesindeki engelleri arasında yetersiz özel konum ve ekipman, emzirme molasının olmaması, iş yükü ve uygunsuz üniforma yer almaktadır (42).

Conceição ve ark. (2023) çalışmasında ev hanımı olan kadınların emzirmeyi erken sonlandırdığı bulunmuştur (35). Endonezya'da yapılan çalışmada da ev hanımı olup kırsal bölgede yaşadıklarından tarla işlerine giden kadınların emzirmeyi erken bıraktıkları belirlenmiştir (45). Diğer çalışmalar da çalışan anneler arasında emzirme prevalansının daha yüksek olduğunu göstermiş, iş hayatının sütün kesmenin ana nedeni olmadığına ve çoğu çalışanın emzirmek için izin kullandığına işaret etmiştir (43,44). Buna ek olarak, işe döndüğünde emzirmeyi sürdürmek için, örneğin iş günü boyunca periyodik olarak anne sütü toplanması gibi başka teknikler de kullanılmaktadır (44). Görüldüğü gibi çalışma ortamlarında anneler için emzirmeye uygun ortam sağlandığında ve sağılan sütlerin uygun saklama koşullar bulunduğunda anneler emzirmeyi bırakmayabilmektedir. Ayrıca, emzirmeyle ilgili koruyucu politikaların geliştirilmesi gereklidir. Bu bulgular, çalışan anneler için emzirmeyi destekleyen politikaların, tesislerin, ortamların ve kurumsal kültürlerin oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmaya "Medline, Scopus, Science-Direct ve Web of Science" veri tabanları dışında yayınlanmış olan, yayın yılı 2018'den eski olan ve tam metnine ulaşılamayan yayınların dahil edilmemesi sınırlılığı oluşturmaktadır. Yayınların yalnızca Türkçe ve İngilizce ile sınırlı olması; diğer dillerdeki çalışmaların dışarıda kalması bir sınırlılıktır.

Sonuç

Çalışmada, kadınların emzirmeyi bırakmasının en yaygın iki nedeni arasında bireysel ve çevresel faktörler ana tema olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, emzirmeyi bırakma nedenlerinin bireysel, bebeğe ait, psikososyal ve çevresel dört ana grupta bütüncül olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bireysel faktörler altında, annenin yetersiz süte sahip olduğu endişesi, meme sorunları, obstetrik özellikler ve mama kullanımı gibi nedenler yer alırken, çevresel faktörler arasında ise iş yerinde emzirmek için uygun koşulların olmaması, sosyal desteğin eksikliği ve çevresinde mitlere veya yanlış inançlara sahip kişilerin bulunması gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bu bulgular, sağlık profesyonellerinin ve politika yapıcıların, emzirmeyi destekleyici daha kapsamlı ve hedeflenmiş müdahaleler geliştirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, bireysel faktörlere dayalı eğitim ve müdahale programlarının geliştirilmesi, emzirmeyi sürdürme oranlarını artırmada önemli bir etki yaratabilir. Ayrıca, çalışma, sağlık kurumlarının ve yöneticilerinin, emzirmenin sürdürülebilirliğini destekleyen kurumsal politikalar ve çalışma ortamları oluşturmalarının önemini vurgulamaktadır. Son olarak, emzirme süreciyle ilgili daha geniş ve derinlemesine anlayış için gelecekteki deneysel araştırmalar ve meta-analizlerin, özgün katkılar sağlayacağı ve emzirmeyi bırakma nedenlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacağı düşünülmektedir.

İletişim: Eslem Altıntaş

E-Posta: kuruleslem@gmail.com

Kaynaklar

1. Meek JY, Noble L. American Academy of Pediatrics Policy Statement: Breastfeeding and the use of human milk. Pediatrics. 2022;150(1):e2022057988.
2. World Health Organization (WHO). Infant and young child feeding Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infant-and-young-child-feeding> Accessed August 13,2025
3. The American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). Breastfeeding your baby Available at: <https://www.acog.org/>

- womens-health/faqs/breastfeeding-your-baby Accessed August 13,2025
4. Matriano MG, Ivers R, Meedya S. Factors that influence women's decision on infant feeding: An integrative review. *Women and Birth*. 2022 Sep;35(5):430-9.
 5. Victora CG, Bahl R, Barros AJD, França GVA, Horton S, Krasevec J, et al. Breastfeeding in the 21st century: Epidemiology, mechanisms, and lifelong effect. *The Lancet* 2016;387(10017):475-90
 6. UNICEF. The State of the World's Children 2019: Children, food and nutrition-Growing well in a changing world. New York: UNICEF;2019.p.71 Available at: <https://www.unicef.org/reports/state-of-worlds-children-2019> Accessed August 13,2025
 7. TNSA. Hacettepe Üniversitesi Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2018 [Internet]. Hacettepe University of Population Studies. 2018. p. 153-154 Available at: https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/yayinlar/2019_tnsa_anarapor_compressed.pdf Accessed August 13,2025
 8. Miller JD, Collins SM, Boateng GO, Widen EM, Natamba B, Achoko W, and et al. Pathways linking social support, self-efficacy, and exclusive breastfeeding among women in northern Uganda. *Glob Public Health*. 2022;17(12):3506-18.
 9. Cortés-Rúa L, Díaz-Grávalos GJ. Early interruption of breastfeeding. A qualitative study. *Enferm Clin*. 2019 Jul-Aug;29(4):207-15.
 10. Tracz J, Gajewska D. Factors Influencing the duration of breastfeeding among Polish women. *J Mother Child*. 2020 Jul 29;24(1):39-46.
 11. Barnes C, Hauck Y, Mabbott K, Officer K, Ashton L, Bradfield Z. Influencers of women's choice and experience of exclusive formula feeding in hospital. *Midwifery*. 2021 Dec;103:103093.
 12. Irmak N, Uzuner A, Çifçili SS, Aksoy S, Başaran B, Telliöglü M. The effect of an Empowerment-Based Human Centered Educational Program on early weaning. *Prim Health Care Res Dev*. 2021 Aug 25;22:e40
 13. Yahşi A, Şaylı T. Factors affecting breast milk and the effects of pacifier use on breastfeeding. *Pamukkale Medical Journal*. 2022;15(4):788-95.
 14. Yüzer-Alsaç S, Polat S. Annelerin emzirmeyi sonlandırma sürecine ilişkin bilgi ve uygulamaları. *Florence Nightingale J Nurs*. 2018;26(1):11-20. doi:10.26650/fnjn.387152.
 15. Morrison AH, Gentry R, Anderson J. Mothers' reasons for early breastfeeding cessation. *MCN Am J Matern Child Nurs* 2019 Nov/Dec;44(6):325-30. Available at: https://journals.lww.com/mcnjournal/fulltext/2019/11000/mothers_reasons_for_early_breastfeeding_cessation.4.aspx Accessed August 13,2025
 16. Mangrio E, Persson K, Bramhagen AC. Sociodemographic, physical, mental and social factors in the cessation of breastfeeding before 6 months: A systematic review. *Scand J Caring Sci* 2018 Jun;32(2):451-65. <https://doi.org/10.1111/scs.12489> Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/scs.12489> Accessed August 13,2025
 17. Methley AM, Campbell S, Chew-Graham C, McNally R, Cheraghi-Sohi S. PICO, PICOS and SPIDER: A comparison study of specificity and sensitivity in three search tools for qualitative systematic reviews. *BMC Health Serv Res* 2014 Nov 21;14:579 doi: 10.1186/s12913-014-0579-0
 18. Cooke A, Smith D, Booth A. Beyond PICO: The SPIDER tool for qualitative evidence synthesis. *Qual Health Res* 2012 Oct;22(10):1435-43. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22829486/> Accessed August 13,2025
 19. Chhetri S, Rao AP, Guddattu V. Factors affecting exclusive breastfeeding (EBF) among working mothers in Udipi Taluk, Karnataka. *Clin Epidemiol Glob Health*. 2018;6(4):216-9. doi: <https://doi.org/10.1016/j.cegh.2018.06.008>
 20. Yourkavitch J, Rasmussen KM, Pence BW, Aiello A, Ennett S, Bengtson AM, vd. Early, regular breast-milk pumping may lead to early breast-milk feeding cessation. *Public Health Nutr*. 2018 June;21(9):1726-36. doi: 10.1017/S1368980017004281.
 21. Beyene AM, Liben ML, Arora A. Factors associated with the early termination of exclusive breastfeeding among mother-infant dyads in Samara-Logia, Northeastern Ethiopia. *BMC Pediatr*. 2019;19:428 doi:

- 10.1186/s12887-019-1803-1.
22. McCoy MB, Heggie P. In-hospital formula feeding and breastfeeding duration. *Pediatrics*. 2020 Jul;146(1):e20192946 doi: 10.1542/peds.2019-2946.
 23. Ericson J, Palmér L. Cessation of breastfeeding in mothers of preterm infants—A mixed method study. *PLoS One*. 2020 May 15;15(5):e0233181 doi: 10.1371/journal.pone.0233181.
 24. Al-Shahwan M, Gacem S, Hassan N, Djessas F, Jairoun A, Al-Hemyari S. A study to identify the most common reasons to wean among breastfeeding mothers in UAE. *J Pharm Bioallied Sci*. 2020;12(1):72-6. doi: 10.4103/jpbs.JPBS_230_19.
 25. Kebede T, Woldemichael K, Jarso H, Bekele BB. Exclusive breastfeeding cessation and associated factors among employed mothers in Dukem town, Central Ethiopia. *Int Breastfeed J*. 2020;15:6. doi: 10.1186/s13006-019-0250-9.
 26. Adalili A, Mahalli A. Factors associated with cessation of exclusive breastfeeding. *J Multidiscip Healthc*. 2021;24:239-46. doi: 10.2147/JMDH.S277819.
 27. Ávila-Ortiz MN, Castro-Sánchez AE, Martínez-González EA, Núñez-Rocha GM, Zambrano-Moreno A. Factors associated with abandoning exclusive breastfeeding in Mexican mothers at two private hospitals. *Int Breastfeed J*. 2020;15:73. doi:10.1186/s13006-020-00316-6.
 28. Raihan MJ, Choudhury N, Haque MA, Farzana FD, Ali M, Ahmed T. Feeding during the first 3 days after birth other than breast milk is associated with early cessation of exclusive breastfeeding. *Matern Child Nutr*. 2020 Jul;16(3):e12971 doi: 10.1111/mcn.12971.
 29. Rahat H, Qazi WA, Bokhari NA, Jahan S, Begum R, ur Rasheed H. Association of breastfeeding cessation with health-related quality of life in working multiparous women of Rawalpindi and Islamabad. *J Pak Med Assoc*. 2020 Oct 01;70(10):1841-4. doi: 10.5455/JPMA.31045.
 30. Al-Katufi B, Al-Shikh M, Al-Hamad R, Al-Hajri A, Al-Hejji A. Barriers in continuing exclusive breastfeeding among working mothers in primary health care in the Ministry of Health in Al-Ahsa region, Saudi Arabia. *J Family Med Prim Care*. 2020;9(2):957. doi:10.4103/jfmpc.jfmpc_844_19.
 31. Hashim S, Ishak A, Muhammad J. Unsuccessful exclusive breastfeeding and associated factors among the healthcare providers in East Coast, Malaysia. *Korean J Fam Med*. 2020;41(6):416-21. doi: 10.4082/kjfm.19.0060.
 32. de Holanda ER, da Silva IL. Factors associated with early weaning and spatial pattern of breastfeeding in territory in the Zona da Mata of Pernambuco, Brazil. *Rev Bras Saude Materno Infantil*. 2022;22(4):803-12. doi: <http://dx.doi.org/10.1590/1806-930202200040005>
 33. DiTomasso D, Wambach KA, Roberts MB, Erickson-Owens DA, Quigley A, Newbury JM. Maternal worry about infant weight and its influence on artificial milk supplementation and breastfeeding cessation. *J Hum Lact*. 2022 Feb 01;38(1):177-89. doi: 10.1177/08903344211000284.
 34. Vázquez-Osorio IM, Vega-Sánchez R, Maas-Mendoza E, Heller Rouassant S, Flores-Quijano ME. Exclusive breastfeeding and factors influencing its abandonment during the 1st month postpartum among women from semi-rural communities in Southeast Mexico. *Front Pediatr*. 2022 Feb 18;10:826295. doi: 10.3389/fped.2022.826295.
 35. de Assunção Conceição FOV, Zanin L, de Araújo Neto AP, Pinheiro FS, Flório FM. Factors associated with early weaning in the human milk bank of a university hospital. *Rev Bras Saude Materno Infantil*. 2023;23:1-13. doi:<https://doi.org/10.1590/1806-9304202300000450>
 36. Temesgen K, Andarge E, Fikadu T, Bekele M, Chisha Y, Esubalew H, and et al. Early cessation of breastfeeding and the associated factors among mothers with children aged 2 to 3 years in rural Southern Ethiopia: A community-based cross-sectional study. *BMC Nutr*. 2023;9(1):22. doi: 10.1186/s40795-023-00681-5.
 37. Joanna Briggs Institute. *Critical Appraisal Tools*. Internet. JBI; erişim 25 Haziran 2024]. Available at: <https://jbi.global/critical-appraisal-tools>

38. Kurniawan D, Chertok I, Haile Z. The relationship between place of birth and early breastfeeding initiation in Indonesia. *J Hum Lact.* 2021 May;37(2):357-69. doi: 10.1177/0890334420945299.
39. Li L, Wan W, Zhu C. Breastfeeding after a cesarean section: A literature review. *Midwifery.* 2021 Dec;103:103117. doi: 10.1016/j.midw.2021.103117.
40. Mikami F, Francisco R, Hernandez A, Zugaib M, Brizot M. Breastfeeding twins: Factors related to weaning. *Journal of Human Lactation.* 2018;34(4):749-59. doi: 10.1177/0890334418767382.
41. Wilson JC. Using social media for breastfeeding support. *Nurs Womens Health.* 2020;24(5):332-43.
42. Jiravisitkul P, Thonginnetra S, Kasemlawan N, Suntharayuth T. Supporting factors and structural barriers in the continuity of breastfeeding in the hospital workplace. *Int Breastfeed J.* 2022;17(1):87. doi:10.1186/s13006-022-00533-1
43. Ribeiro KV, Florentino CLV, Mariano DCA, Peres PLP, Rodrigues BMRD. Breastfeeding and informal work: The experience of working mothers. *Rev Pró-UniverSUS,* 2017;8(2):3-9.
44. Steurer LM. Maternity leave length and workplace policies' impact on the sustainment of breastfeeding: Global perspectives. *Public Health Nurs.* 2017;34(3):286-94. doi: 10.1111/phn.12321.
45. Susiloretni KA, Hadi H, Blakstad MM, Smith ER, & Shankar AH. Does exclusive breastfeeding relate to the longer duration of breastfeeding? A prospective cohort study. *Midwifery,* 2019;69:163-71. doi: 10.1016/j.midw.2018.11.008